

HAGYOMÁNY

Dévaványa 250 éves címere

Dévaványa a Nagysárrét nyugati szélén kényelmesen terpeszkedő, nagy határu mezőváros. 1422-től Heves, majd Heves és Külső Szolnok egyesített vármegyékhez tartozott. 1876-ban az akkor alakult Jász-Nagykun-Szolnok vármegyéhez csatolták, ahonnan az 1950-es rendezés során Békés megyéhez került. A település létét bizonyító írások először az 1330-as évek elejéről említik. A XVI. század elejére már a jelentősebb községek sorába tartozhatott. Ezt bizonyítja részben, hogy hazánk 1514 körül készített és 1528-ban kiadott első részletes térképén (Lázár deák térképe) is megtaláljuk, valamint hogy Ványai Ambrus személyében neves, tudós egyéniséget tudhatott papjának. Ambrus pap híveivel együtt állt be Dózsa György seregébe, s később a parasztvész „generálisaként” szerzett magának hírnevet.

Ványa a török hódoltság alatt mint szultáni birtok (khász) a vidék legnépesebb községei közé tartozott. Ebben az időben már török és magyar oklevelek egyaránt, gyakran városként emlegetik. A Sárrét mocsarai nem csupán megélhetést biztosítottak az itt élőknek, de veszély esetén biztonságos menedékkül is szolgáltak számukra. Ennek köszönhetően Dévaványa azon kevés dél-alföldi helységek egyike, mely túlélte a török hódoltságot, lakossága a XVI. század második felétől bizonyíthatóan folytonosságot mutat.

A község nem csupán létezett a török idők alatt, de működő önkormányzattal is rendelkezett. Ezt bizonyítja az a tény, hogy az írások megőrizték számos bírāja nevét. A XVI–XVII. században fennálló faluszervezet már az iratok hitelesítésére szolgáló pecsétnyomót is használt, Dévaványa törökkori pecsétnyomatát egy 1659. szeptember 5-én kelt irat megőrizte számunkra.

A település XVI. századi jelentős gazdasági súlyát mind a török defterek, mind a vármegyei adórajstromok igazolják. Ezeknél is látványosabb bizonyíték azonban az a tény, hogy a ványai jobbágyok ebben az időben jelentős pénzüsszegek fejében rendre meg tudták váltani szabadságukat földesuraiktól, hogy aztán armális nemességet is szerezzenek. E nemesek a határ nagy részét is – mint zálogot – teljes körűen birtokolták. Ők voltak azok, akik református egyházukat a legnehezebb időkben is fenntartották, s akik a török csapatok kiűzése után már 1696-ban rektorantitót hívtak a községbe.

Rákóczi hívó szavára a ványaiak ismét a szabadság mellett fogtak fegyvert. Emiatt a község sokat szenvedett a császárhű rác csapatok zaklatásaitól. A Rákóczi seregében harcoló ványaiak részére Eduard de Wilson aradi várparancsnok 1710. június 11-én kelt oklevelében adott kegyelmet és oltalmat. Ezzel megkezdődhetett a község immár végleges újratelepülése.

Az 1711-es megyei összeírás tanúsága szerint Dévaványát a korábbi lakói „ülték” meg ismét. Ezekhez később újabb nemes családok is csatlakoztak, így az 1721/22-es összeírásban már mint „*Possessio Curialis*”, azaz kuriális helység szerepel 34 családfővel. Ezen nemes helység első pecsétnyomóját 1749-ben készítette. A nemesek első pecsétje kör alakú, átmérője 30 mm. Körirata kívül babérkoszorú, belül vonalkeret által határolva: „VÁNYAI NEMES HELYSÉG PETSÉTYE 1749”. A pecsét közepén látható a nemesi közösség címere, mely egy kerek talpú pajzs, rajta a címerkép egy jobb felé vágató lovas vitézt ábrázol, aki a jobb kezében lévő szablyát feje fölé emelve bal kezével lova kantárját tartja. A pajzsra helyezett pántos sisakon háromágú lombkorona, felette sisakdíszként egy szablyát tartó páncélozott kar. A pajzsot két oldalról díszes foszladék övezi.

A címermotívumok jelentése egyértelmű. A ványai armalista nemesség kiváltságai fejében katonai szolgálatok teljesítésével tartozott. A nemes helység címerének szablyás lovas vitéze tehát nyilvánvalóan a nemesi közösség katonaiállítási kötelezettségére, a haza fegyveres védelmére utal, de jelképezi a szabadságot, a hősiességet és a honszeretetet is. Ugyanakkor a lovas öltözet, szablyája a lakosok magyar származását, a sisakkorona pedig nemesi mivoltukat hangsúlyozza.

A nemes helység első pecsétjének lenyomata

A nemes helység második pecsétjének lenyomata

Ezen első pecsétnyomó máig sértetlenül fennmaradt. Nyomófelületén a szokásos, érvénytelenítést biztosító rongálást sem végezték el. 1749-ben vették használatba, és legalább 70–75 éven át szolgálta – ha nem is egyedülként – a ványai nemes község hivatalos ügyvitelét. Bizonyos utalások alapján azt is joggal valószínűsíthetjük, hogy egy kerek évszázadig, egészen az önálló nemesi közigazgatás megszűntéig használták.

A nemes helység második pecsétnyomóját 1770-ben készítette. A kissé szabálytalan kör alakú pecsét vízszintes átmérője 20, függőleges átmérője 21 mm. Körirata két vékony vonalkeret között: „D. VÁNYAI • N • HELYSÉG • PETSÉTYE • 1770 ***”, közepén a nemes helység ismert címerével. Ez a tipárium nem maradt ránk, sorsáról egyelőre semmit sem tudunk.

A pecsét nem csupán a hivatalos iratok hitelesítését, illetve lezárását szolgálta, egyben jelképezte a mindenkori helyi hatalom törvényességét is. Konkrétan erre utal a ványai nemes helység „protocollumában” (jegyzőkönyvében) található bejegyzés, mely az 1846. március 15-én sorra került előjáró választásról tudósít az alábbiak szerint: „Járásbéli Szolga Bíró Tekintetes Soldos Imre Úr jelenléttiben véghez ment Elöljárók elválasztása, nevezetszerint: Négy kijeltek közül, úgy mint Szarka András, Cser Páll, Balogh Mihály, és Gyáni Sándor közül, Idősb Nemes Cser Páll Uram 114 szavazattal a' Nemesség Rendszerinti Hadnagyának elválasztatott, és Hite le tétele után ezen hivatalában czímetes Szolga Bíró Úr által a' petsét, és kultsok általadásával meg is erősített.” A pecsét természetesen a nemes helység érvényben lévő tipárium, a kul-

A nemesek 1749-es tipáriumának nyomófelülete

Az 1861-es tipárium nyomófelülete

csak pedig a helység ládájának kulcsai lehettek, amely ládában a község hivatalos iratai mellett a pecsétnyomót is elzárva tartották.

1753-ban Orczy Lőrinc megváltja az 1652 óta zálogban bírt határt, s ezzel az armálisok mint taxás nemesek közvetlen földesúri befolyás alá kerülnek. Ettől kezdve földesúri pártfogás mellett fokozódik a parasztok betelepülése. A növekvő létszámú adózó lakosság érdekeinek érvényesítésére szükségessé válik az önálló paraszt tanács megalakítása. A nemesek és az adózók természetesen jelképeikben is elkülönülnek egymástól, a paraszt helység pecsétjeit ekevas és búzakéve ékesíti.

Az 1848-as forradalom után megszűnt a kettős közigazgatás. Az önkényuralom éveiben címer nélküli pecsétnyomók kerültek használatba. 1860 végén az Októberi Diploma kihirdetésével a vármegyék rövid idő alatt újjászervezték magukat. Heves és Külső-Szolnok törvényesen egyesült vármegye bizottmánya 1861. január 8-án tartott ülésén rendeletet alkotott arról, hogy „a községi pecsétek a netaláni visszaélések kikerülése tekintetéből újonnan készítenek”, mégpedig „a régi szokásos felirattal s' jelvényekkel, s' 1861. számmal”. Ennek értelmében szerezte meg Dévaványa is újabb pecsétjét. Ez alkalommal azonban már nemcsak viaszos pecsételéshoz használatos tipáriumot készítették, hanem festékes pecsételésre alkalmas fémbélyegzőt is. A festékes bélyegző bevezetését egyszerű, gyors használhatósága indokolta, s az a tény, hogy ez teljesen megfelelt hitelesítő pecsétként. A viaszos pecsétnyomóra pedig továbbra is szükség volt, hiszen a bélyegzők nem tudták átvenni az iratok illegális felnyitását megakadályozó zárpecsétek funkcióját.

Az 1861-es viaszos pecsét kör alakú átmérője 30 mm. Kívül babérkoszorúval, belül vonalkezzel határolt körirata: „D. VÁNYA VÁROS PECSÉTJE 1861 *”, közepén a nemes helység XVIII. századi címerének igen szép rajzolatú változatával. A címer motívumaiban azonos az 1749-es pecsétnél megismerttel, megjelenítésében csupán néhány ponton tér el attól. A sárgarézről készült, fa nyélbe applikálható tipárium jó állapotban megmaradt.

A községek nevének egységesítését elrendelő 1898. évi IV. törvény cikk a pecsétek rendezését is célul tűzte ki. A belügyminiszter a törvény végrehajtásával kapcsolatban 1902. július 1-én körrendeletet adott ki, melyben az egységes pecsétnyomók ügyét is szabályozza. A miniszter elrendeli, hogy még az a város is, „a melynek neve írásmódjában változás be nem következett, legalább egy bélyegző beszerzésére kötelezve van, mert a pecsétnyomók és bélyegzők hitelességének megállapíthatása végett köriratunkban a város törzskönyvezésének évét is fel fogják tüntetni és mert szükséges, hogy a hivatalos pecsétnyomók és bélyegzők országsszerte azonosak legyenek. Az egységes minta szerint központilag beszerzett bélyegzők (nedves és száraz bélyegzők) kizárólagos használata kötelező lévén, ... azok kiadásával az addig használt bélyegzők (pecsétnyomók) érvényüket veszítik és azoknak az illető város részéről történő további használata meg nem engedhető.”

A miniszteri rendelet azt is kimondja, hogy „azon község, mely címerrel is bír – a mennyiben ahhoz való jogosultsága kétségtelen – pecsétnyomóin és bélyegzőin használhatja.” Községünk nevét a belügyminiszter 1901. december 14-én kelt 113 430. számú határozatában állapította meg. A fenti útmutatások értelmében 1902-ben elkészült egy száraz (viaszos) pecsételésre alkalmas tipárium, valamint a nedves (festékes) pecsételésre alkalmas gumibélyegző. Ezek átmérője 35 mm, vonalkezzel határolt köriratuk: „JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK VÁRMEGYE DÉVAVÁNYA KÖZSÉG * 1901 *”. Középen a hajdani nemes helység címerével, melynek mintájául az 1861-es városi pecsét, illetve a bélyegzők szolgálhattak.

A törzskönyvezett önkormányzati pecsétek és gumibélyegzők a két világháború között végig érvényben maradtak, sőt használatukat kezdetben az 1945-ös politikai változások sem korlátozták. A mindinkább balra sodródó politikai hatalom azonban fokozódó ellenszenvvel viseltetett a múlt minden emléke iránt. „Kitüntető” figyelmüket nem kerülhették el a városi és községi címerek sem. Egy 1949. április 7-én kelt belügyminiszteri rendelet feudális jelképesnek nyilvánította azokat és gondoskodott betiltásukról. „A törvényhatóságok, megyei városok és községek régi szokás alapján pecsétjükön és kiadmányaikon különböző rajzokat magukban foglaló jelvényeket (címereket) használnak. Ezeknek a jelvényeknek a rajzai sok esetben a régi feudális rendszert tükrözik vissza és így használatuk államhatalmunk jellegével nem egyeztethető össze. Felhívom ezért Alispán (Polgármester) urat, intézkedjék, hogy a törvényhatóság, megyei városok és községek régi jelvényeiket, (címereiket) és e jelvényeket feltüntető pecsétjeiket a használatból vonják ki és a pecsétek megőrzéséről a törvényhatóság levéltárba való elhelyezése útján gondoskodik. Úgy a törvényhatóság, mint a megyei városok és községek a

jövőben olyan pecsétet használjanak, mely a törvényhatóság, megyei város, község, mint hatóság megnevezését tünteti fel ... Felhívom Alispán (Polgármester) urat, hogy a szükséges intézkedéseket tegye meg és 1949. évi május hó 1. napjától kezdődőleg az új szövegű pecsétet használja."

A megyei alispán április 11-én továbbította a községekhez a belügyminiszter rendeletét. Az új bélyegző elkészülte után Dévaványa előjárósága is kivonta használatából címeres pecsétjeit, s azokat a megyei hatósághoz beküldte: „Alispán Úr, Szolnok. – Hivatkozott számhoz tisztelettel jelentem, hogy Dévaványa község címeres körpecsétjeit a használatból a mai napon kivontuk, miután az új körbélyegző a mai napon érkezett meg. A forgalomból kivont 5 db. körbélyegzőt a Vármegyei Levéltárban való elhelyezés céljából tisztelettel mellékelem. Dévaványa, 1949. május 3. Azari János vez. jegyző h.” A kísérő levelet már a község új, címer nélküli bélyegzőjével hitelesítették. Ezzel az aktuálisan lezárult a hajdani nemes helység címerét viselő dévaványai pecsét két évszázados története.

Néhány hónappal később, 1949. november 9-én a községi zászlók használatának megszüntetése következett a már jól ismert indokok alapján. A címer és a címeres pecsét használatának megszüntetése után a zászlók betiltásával a városok és községek hosszú évtizedekre elestek a sajátos identitást kifejező települési jelképek használatának lehetőségétől. Az önkormányzati, illetve tanács pecsételen az államcímer kizárólagossá vált, a városi lobogókat pedig a „nemzetközi munkásmozgalom vörös zászlaja” váltotta fel.

Némi enyhítést csupán egy 1974-es minisztertanácsi határozat jelentett, mely a fővárosi, megyei és városi tanácsok, valamint „különösen indokolt esetben – a Minisztertanács Tanácsi Hivatala elnökének az illetékes megyei tanács végrehajtó bizottsága javaslatának figyelembevételével adott előzetes engedélyével – a nagyközségi, községi Tanács” számára lehetővé teszi helyi címer alkotását. Ez utóbbi megkötés gyakorlatilag továbbra is lehetetlenné tette a nem városi jogállású települések címerhasználatát. A városok esetében is rögzítette, hogy a „helyi címer a település történelmi múltjára és mai jellegzetességére utaló jelkép”, melynek tervéhez a Képző- és Iparművészeti Lektorátus hozzájárulását kell kérni. Ez a kitétel gondoskodott arról, hogy a városok se állíthassák vissza történelmi jelképeiket, csupán azoknak a kor politikai igényeihez igazított változatait. Így kerültek rendre a városi címerekbe a „mai jellegzetességre utaló” munkásmozgalmi jelképek és a szocializmus építésében elért eredmények egyéb szimbólumai.

A nyolcvanas évek politikai változásai nyomán országszerte ismét megélni kezdte a hagyományokra épülő jelképek iránti érdeklődés. A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény megszüntette a községek hátrányos megkülönböztetését, s kimondja, hogy „a helyi önkormányzat a törvény keretei között önállóan alakíthatja szervezetét és működési rendjét, önkormányzati jelképeket alkothat, helyi kitüntetések és elismerő címeket alapíthat”. Dévaványa önkormányzata – társadalmi kezdeményezésre – 1994 októberében rendeletben állította vissza jogaiba a hajdani nemes helység, majd mezőváros címerét. A rendelet értelmében 1995-ben elkészült a község díszpecsétje, annak gumibélyegző változata, valamint zászlaja. A bronzból készült tipárium kör alakú, 50 mm átmérőjű. Közepére a község régi-új címerét vésték. A pecsét körirata a felső részen „BÉKÉS MEGYE” az alsó részen pedig „DÉVAVÁNYA”. A gumibélyegző azonos kinézetű, de átmérője valamivel kisebb, 44 mm.

Dévaványa címere 1949-től fogva 45 esztendőn át aludta Csipkerózsika-álmát. 1995 óta végre ismét a történelmileg hiteles, megjelenésében rendkívül dekoratív címerével büszkélkedhet a község. Ez a 250 éves nagyszerű jelkép minden tekintetben alkalmas arra, hogy díszítse a község középületeit, fényesebbé tegye ünnepeit, s újabb évszázadokra a dévaványai összetartás és összetartozás legfőbb szimbóluma legyen.

Hajdú József

A mai díszbélyegző lenyomata